

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Дипломна робота

магістра

з теми: **«Особливості організації творчої діяльності учнів у соціально-педагогічному процесі позашкільних закладів»**

Виконав: студент 2 курсу магістратури

ММб-М19z групи спеціальності 014

Середня освіта (Музичне мистецтво)

Молчанкіна Діана

Керівник: Мартинюк Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва

Рецензент: Лабунець В.М., доктор педагогічних наук, професор кафедри музичного мистецтва

2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ.....	8
1.1. Творча діяльності учнів, її сутність та педагогічні функції.....	8
1.2. Особливості організації навчально-виховного процесу в гуртках позашкільних навчальних закладів.....	24
Висновки до 1 розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА З ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	36
2.1. Модель процесу формування творчої діяльності учнів позашкільних закладів	36
2.2. Підсумково-аналітичний етап дослідження	60
Висновки до 2 розділу.....	60
Загальні висновки.....	61
Список використаних джерел.....	62
Додатки.....	66

ВСТУП

Актуальність дослідження. Модернізація загальної музичної освіти вимагає постійного підвищення її якості, оновлення змісту і організаційних форм, а також є найважливішим чинником інтеграції інноваційних технологій, спрямованих на підвищення результативності навчання. Інтенсивні зміни відбуваються нині в музично-педагогічній освіті, яка спрямована на творчий розвиток особистості, здатної до швидкого реагування на можливі зміни навчального середовища, вирішення проблеми адаптації молодого людини в соціумі. Як невід'ємна частина духовної культури, творча діяльність є основою особистісного розвитку та громадським резервом гуманізації суспільства.

Творчість є актуальною потребою дитинства. Створення чогось нового, того що не існувало раніше – це захопливий процес, який стимулює загальний розвиток дитини, є визначним фактором у формуванні особистості. Значимість шкільного віку для формування творчої активності вимагає створення умов, що сприяють оптимізації даного процесу засобами різних форм навчальної діяльності в позашкільних мистецьких закладах, що працюють у соціально-культурній та освітній сферах, доповнюють шкільну освіту та створюють позитивне виховне середовище для учня, виступають інфраструктурами, спроможними здійснювати виховання громадянина незалежної держави України [1, 142]. У музичній педагогіці останніх років значно активізувалися пошуки в розробці питань розвитку творчої активності учнів на уроках музики. Різні аспекти розкриття її сутності висвітлено в роботах вітчизняних та зарубіжних авторів (Я. Будик, С. Буровська, Н. Вішнякова, Л. Дмитрієва, І.Заринь, О.Лобова, Л.Масол, Н. Миропольська, Цзян Лібінь, Ці Синбо, Н. Терентьева, Т. Турчин, Є. Печерська, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Олексюк, Г. Падалка, Е. Сайклер, Т. Тютюннікова, В. Томерлін, Л. Хлебникова, Т.Шаран, В. Шульгіна, О.Щолокова, В.Яконюк та ін). Значний внесок у теорію та практику професійної підготовки учителів музики у вищих навчальних закладах зроблено вченими Н. Гуральник, Л. Коваль, А. Козир.

Психологічні основи творчої діяльності розглядаються у двох аспектах: як психічний процес творення нового і як сукупність властивостей особистості, які забезпечують її залучення у цей процес. При цьому особливий акцент робиться на самостійності мислення учня, оскільки у творчій активності найбільш яскраво виявляється індивідуальність, підкреслюється генетичний зв'язок активності і самостійності особистості. Багатогранність проблеми формування творчої активності знайшла своє відображення в різноманітних підходах до її визначення: як якості особистості (Ш. Генелін, В. Кузін, В. Максакова, М. Матюшкін); як специфічної потреби особистості (Л. Божович); як творчої діяльності (М. Данилов, В. Крутецький, А. Люблінська, М. Махмутов та ін.). Творча активність вважається найвищим рівнем пізнавальної активності учнів і розглядається як мета та засіб її досягнення. (Д. Богоявленська, І. Редковець, І. Родак, Т. Шамова, Г. Щукіна). Роль активності людини як суб'єкта своєї життєдіяльності вивчалася у гуманістичній психології (К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкл та ін.), розвивається в працях наукової школи С. Рубінштейна та в психології творчості (Н. Березанська, Д. Богоявленська, А. Леонтьєв, Я. Пономарьов, С. Степанов та ін.).

У педагогічній науці сутність творчої діяльності розглядається в контексті пошуку шляхів і засобів її формування в дитячому віці й як необхідної умови розвитку дитини (С. Русова, Ж. Руссо, Я. Коменський, І. Песталоцці, М. Пирогов, Л. Толстой, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.). Визначення теоретичних і практичних засад початкової освіти знайшли суттєвий відбиток у роботах І. Беха, Д. Богоявленської, Н. Бібік, М. Вашуленко, О. Добронравової, І. Зязюна, Л. Коваленко, О. Лобової, Г. Ракової, О. Савченко та ін. Формуванню творчої особистості школяра присвятили дослідження психологи Б. Анан'єв, Д. Богоявленська, Л. Виготський, М. Данилов, Г. Костюк, В. Крутецький, Б. Теплов, І. Редковець, І. Родак, Т. Шамова, Г. Щукіна, А. Люблінська, М. Махмутов та ін.); музикознавці Б. Асаф'єв, Л. Баренбойм, В. Медушевський,

Є.Назайкінський, Б. Яворський та ін.; педагоги-музиканти В. Верховинець, Н. Ветлугіна, Д. Кабалецький, М. Леонтович, К. Стеценко та ін.

Враховуючи актуальність даної проблеми, її недостатню теоретичну та методичну розробленість було обрано **тему** дослідження: «Особливості організації творчої діяльності учнів у соціально-педагогічному процесі позашкільних закладів».

Об'єкт дослідження – соціально-педагогічний процес позашкільного закладу.

Предмет дослідження – організація творчої діяльності учнів у соціально-педагогічному процесі позашкільних закладів.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка етапів та засобів організації творчої діяльності учнів у соціально-педагогічному процесі позашкільних закладів.

Об'єкт, предмет і мета дослідження зумовили визначення таких **завдань**:

- вивчити теоретичний аспект проблеми формування творчої діяльності учнів позашкільних закладів у навчально-музичній діяльності;
- розкрити сутність, зміст і структуру поняття «творча діяльність учнів»;
- окреслити форми навчально-музичної діяльності, що сприяють ефективному формуванню творчої діяльності школярів та визначити їх оптимальне поєднання;

- обґрунтувати методичні **засади** до побудови навчально-виховного процесу по формуванню творчої активності учнів у навчально-музичній діяльності; - визначити критерії, показники та встановити рівні сформованості творчої активності учнів молодшого шкільного віку на основі поєднання форм навчально-музичної діяльності; - розробити педагогічну модель та поетапну методику формування творчої активності молодших школярів на основі оптимального поєднання форм навчально-музичної діяльності та експериментально перевірити їх ефективність.

Обґрунтованість та достовірність отриманих наукових результатів забезпечується застосуванням таких **методів** дослідження теоретичного та емпіричного рівнів: аналіз та узагальнення філософської, мистецтвознавчої,

психолого-педагогічної літератури, систематизація, класифікація та інтерпретація отриманих теоретичних та експериментальних даних, вивчення педагогічного досвіду в системі музично-педагогічної освіти; методи масового збору інформації (опитування, бесіда, інтерв'ю, психолого-педагогічне спостереження), констатувальний, формувальний експерименти; методи якісного та кількісного аналізу результатів експерименту.

Теоретико-методологічною основою дослідження слугували наукові ідеї в галузі філософії, педагогіки, психології, мистецтвознавства: положення сучасної філософії про необхідність гуманістичного розвитку особистості (Л. Виготський, В. Давидов, Г. Тарасов, Б. Теплов, Д. Ельконін та ін.), визначення основ педагогічної майстерності і педагогічної творчості (І. Зязюн, Н. Гузій, В. Орлов та ін.); психолого-педагогічні аспекти формування творчої особистості (Б. Анан'єв, І. Бех, Д. Ж. Гілфорд, З. Левін, К. Роджерс, С. Рубінштейн, С. Сисоєва, Л. Спіркін, В. Сухомлинський, Б. Теплов); в галузі психолого-педагогічного аналізу загальних та спеціальних здібностей (Л. Бочкар'єв, І. Зязюн, Г. Костюк, Б. Теплов, В. Ражніков, С. Рубінштейн та ін.). Праці вчених, присвячені вивченню музичної творчості дітей (Н. Брюсова, Н. Вишнякова, Д. Кабалецький, Е. Печерська та ін.); ролі мистецтва в становленні особистості (Е. Абдулін, Б. Асаф'єв, Л. Виготський, Г. Падалка, О. Рудницька, В. Сухомлинський, О. Щолокова, Б. Яворський та ін.); вихованню в умовах етнокультурного середовища засобами фольклору (Г. Ващенко, С. Горбенко, Г. Довженюк, Г. Лозко, Д. Пащенко, Ю. Руденко, С. Русова, С. Садовенко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Конфуцій); методичні засади інноваційних методів використання мистецтва в школі (І. Дичківська, Н. Дудник, Г. Ксензова, Л. Куненко, О. Кравчук, Л. Масол, О. Савченко, О. Ростовський та ін.)

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та впровадженні у навчально-виховний процес позашкільних мистецьких закладів методики формування творчої діяльності учнів на основі оптимального поєднання форм навчально-музичної діяльності. Матеріали теоретичного та експериментального розділів дослідження можуть бути використані

викладачами вищих навчальних закладів мистецтв в процесі методичної підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей; в системі післядипломної освіти вчителів музики; при розробці програм, спецкурсів, посібників з теорії та методики навчання музичного мистецтва.

Експериментальна база дослідження. Розроблені нами етапи та засоби організації творчої діяльності учнів у позашкільному закладі впроваджені у педагогічний процес центру дитячої творчості м. Кам'янця-Подільського (ЦДТ). У констатувальному експерименті взяли участь 6 керівників гуртків та 80 учнів.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, додатків.

Висновки до другого розділу

Розглядаючи творчу діяльність через взаємодію мотиваційного, змістовно-діяльнісного та оцінно-рефлексивного компонентів, виділено критерії, що свідчать про рівень творчої активності школярів позашкільних закладів. Критерієм сформованості мотиваційного компоненту визначено *міру прояву інтересу до музичної творчості* з показниками: прагнення пізнати сутність явищ в музиці; бажання внести свій внесок у процес творчості, реалізувати себе, досягти успіху та задоволення у творчій музичній діяльності.

До критеріїв сформованості змістовно-діяльнісного компоненту віднесено: *міру виразності емоційної чутливості учнів на твори музичного мистецтва* з показниками: уміння порівнювати, аналізувати, описувати музичні явища і процеси та *ступінь розвитку художньо-образної уяви* з показниками: уміння фантазувати, моделювати, уявляти, оперувати різними

Розроблено та апробовано поетапну методику формування ТАМШ засобами ОПФ навчально-музичної діяльності позашкільних закладів, що базується на включенні школярів у продуктивний творчий процес на основі системи розвиваючих творчих завдань і передбачає послідовно змінювальні етапи: заохочувально-підготовчий, діяльнісно-практичний та продуктивно-перетворюючий. Кожен етап має свої завдання та відповідні їм засоби реалізації. Повнота реалізації завдань усіх етапів гарантує якість формування творчої активності учнів позашкільних закладів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукових праць з філософії, педагогіки, музичної педагогіки, психології дозволив: вивчити сутність поняття «творча діяльність» людини, особливості творчої діяльності учнів, її компоненти та функції; розглянути різні аспекти функціонування позашкільного закладу як соціально-педагогічної системи, що діє в соціально-культурній та освітній сферах; розкрити термін «соціально-педагогічний процес позашкільного закладу».

2. Виявлено причини й передумови, які призвели до необхідності вирішення досліджуваної проблеми та подолання зумовлених нею суперечностей в історико- та соціально-педагогічному контексті: неготовність керівників гуртків позашкільних навчальних закладів митецького напрямку до відповідних змін; необхідність доповнення змісту музичної підготовки молоді в позашкільних навчальних закладах через скорочення часу на навчання в загальноосвітніх школах; зростання потреби суспільства в широкій технологічній культурі учнівської молоді як інтегрованої якості особистості. Установлено, що зміни, тенденції і перспективи розвитку галузі мистецької освіти приводять до зміни структури і змісту праці її вчителів (керівників гуртків). Це зумовило потребу розкриття й уточнення змісту основних понять «діяльність», «професійна діяльність», «готовність», «готовність до гурткової діяльності», «компетенція» в руслі розуміння

3. Визначено психолого-педагогічні особливості організації творчої діяльності учнів у гуртках позашкільних навчальних закладів, які полягають в організації педагогічно керованого процесу, спрямованого на розвиток знань про гурткову роботу, формування вмінь, навичок, розвиток цінностей і вольових якостей особистості, що дозволяють втілити їх у фаховій діяльності. Процес організації творчої діяльності учнів в гуртках позашкільних навчальних закладів представлено як складний інтегративний феномен, що існує як соціальне, педагогічне та психологічне явище в контексті ідеї гуманізації освіти, яка дозволяє синтезувати системний, діяльнісний, синергетичний, компетентнісний та ін. підходи й забезпечити його формування. За результатами опитування встановлено, що проблема організації творчої діяльності учнів у гуртках позашкільних навчальних закладів є актуальною і своєчасною, однак у сучасних умовах ЗВО формування цього феномену відбувається стихійно та значно залежить від традицій гурткової діяльності закладу.

4. Виявлено структуру організації творчої діяльності учнів у гуртках позашкільних навчальних закладів, яка становить взаємозв'язок компонентів: *мотиваційного* (мотиви, професійні ідеали, ціннісні орієнтації сфери професійної діяльності); *когнітивного* (теоретичні знання про гурткову діяльність); *комунікативно-*

діяльнісного (вміння і навички організації та проведення гурткової діяльності, спілкування в освітньому середовищі закладу); *рефлексійного* (регуляція власної поведінки у відповідності з нормами етики гурткової діяльності, усвідомлення свого рівня готовності до гурткової діяльності, готовності до самоаналізу, самонавчання і саморегуляції). Установлені критерії та показники організації творчої діяльності учнів у гуртках позашкільних навчальних закладів (*мотиваційний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний, рефлексійний*). Кожний із них розкриває систему емпіричних показників, що дозволяє діагностувати рівень (*низький, середній, високий*) сформованості окремих компонентів до творчої діяльності в гуртках позашкільних навчальних закладів. Виокремлено ефективні засоби організації творчої діяльності учнів в гуртках позашкільних навчальних закладів: традиційні аудиторні лекційні й семінарські заняття; мультимедійні лабораторні роботи; навчально-виробнича практика; персональні проекти; індивідуальні творчі завдання; загального призначення.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Серед перспективних напрямів подальших наукових пошуків: теоретичне обґрунтування інтелектуалізації процесів навчально-мистецької діяльності, дослідження питань самоосвіти й самоконтролю учнів під час вивчення світового досвіду гурткової роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» / Освіта України. 2000. № 31.
2. Закон України «Про позашкільну освіту» / Урядовий кур'єр. 2000. № 25.
3. Закон України № 3687/15.12.1993 «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».
4. Позашкільна освіта в Україні: Навч. посіб. / за ред. О. В. Биковської. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2006. 224 с.
5. Про позашкільну освіту : закон України від 22 червня 2000 р. № 1841-III // Освіта України. 2000. 2 серпня (№ 31). С. 6-8.

6. Про стан і перспективи розвитку позашкільної освіти : рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 27.11.2008 р. № 14/3-3 // Позашкілля. 2009. №15 (18).
7. Програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Основи науково-дослідницької діяльності / О. О. Артем'єва, Г. А. Литвинцова, С. О. Лихота. Київ, 2013. Вип. 3. 43 с.
8. Баранов О. А. Інтернет та інформаційне суспільство // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2000. № 4. С. 3-7.
9. Горбенко С. С. Дитяче хорове виховання в Україні. Навчально-методичний посібник / С. С. Горбенко. К. : ІЗМН, 1999. 253 с.
10. Гордійчук М. М. Микола Лисенко і відродження української культури / М. М. Гордійчук. // Народна творчість та етнографія. 1992. №2. С. 5-12.
11. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. Уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. К. : А.Н.Н., 2002. 136 с.
12. Клейно Є. О. Переваги використання інтерактивного програмного забезпечення у навчально-виховному процесі сучасної школи / Клейно Є. О. // Наукові записки Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Київ, 2016. С. 101
13. Зязюн І.А. Інтеграційна функція культурної парадигми / І. А. Зязюн // Професійно-художня освіта України: зб. наук. праць [редкол.: І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна (заступники голови) та ін.]. Київ; Черкаси: Видавництво "Черкаський ЦНТЕІ", 2008. Вип. V. С. 3-13.
14. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел. / И. П. Иванов. М.: Педагогика, 1989. 208 с.
15. Кабалевский Д.Б. Педагогические размышления: Избранные статьи и доклады /Д. Б. Кабалевский. М.: Педагогика, 1986. 192 с.
16. Кабалевский Д.Б. Основные принципы и методы экспериментальной программы по музыке для общеобразовательной школы /Д. Б. Кабалевский. М., 1975. 27 с.
17. Каніщенко А.П. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів у процесі навчання: автореф. дис канд. пед. наук. /А.П. Каніщенко. Київ, 1985. 19 с.

18. Каган М. С. Мир общения: проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. М., 1988. 319 с.
19. Каратаева Е. В. Директор – учитель – ученик: пути взаимодействия [Текст]: монографія / Е. В. Каратаева. М.: Сентябрь, 1999. 356 с.
20. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва. Навч. посібник / М.Д. Касьяненко. К.: Вища школа, 1993. 320 с..
21. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. К. : Радянська школа, 1989. 608 с.
22. Костів В. І. Сучасні аспекти виховання в національній школі / В. І. Костів // Шлях освіти . – К., 1999. – № 3. – С. 2-9.
23. Котляр Л. І. Роль внутрішньогрупових відносин у формуванні компонентів волевого акту в особистості [текст] / Л. І. Котляр // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. Ізмаїл, 2000. Вип. 10. С. 59-63.
24. Кремень В.Г. Філософія освіти 21 століття / В.Г. Кремень // Шлях освіти. К. 2003. С. 7-10.
25. Мережко Ю.В. Формування художніх смаків старшокласників у процесі вивчення вокальної спадщини українських композиторів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Мережко Юлія Валеріївна ; НПУ ім. М.П. Драгоманова. К., 2012. 243 с.
26. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія // Ред. Ничкало Н. Г. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. 224 с. 109.
27. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. /Н.Є. Миропольська. К.: Парламентське видавництво, 2002. 204 с.
28. Михайличенко О.В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія / О.В. Михайличенко. Суми: Наука, 2004. 210 с.
29. Олексюк О. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі: науково-педагогічний посібник / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. К.: Знання України, 2009. 123 с.
30. Орехова Л. Ф. Особливості вокально-хорової підготовки майбутнього вчителя музики / Л. Ф. Орехова. [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpbdpu/Ped_2011_1/Oreh.pdf.

31. Падалка Г.М. Музична освіта в Україні: концептуальні аспекти / Г. М. Падалка // Теорія та методика музичної освіти: Наукова школа Г. М. Падалки: кол. монографія [під наук. ред. А. В. Козир. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011. С. 21-55.
32. Савченко О.Я. Інтерактивні методи та прийоми навчання // Дидактика початкової освіти : підруч. для студентів вищих навчальних закладів/ Савченко Олександра Яківна. К.: Грамота, 2012. 368 с.
33. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация. Учебное пособие / А. П. Садохин. – М. : Альфа-М; ИНФРА-М, 2004. 288с.
34. Сапожникова Л.Д. Артистизм личности как важный компонент в структуре профессионально значимых качеств дирижёра / Л. Д. Сапожникова // Гедевановские чтения: сб. научных трудов. М., 2007. С. 85 – 89.
35. Турчин Т. Застосування осучаснених форм музичного навчання молодших школярів як передумова їх творчого розвитку / Т. Турчин // Рідна школа, 2011. №7. 2011. С. 64-66.
36. Яковлева М. Україна у сучасних умовах навчання / М. В. Яковлева // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру АПН України. – 2011. № 1 (Психологія). С. 90-94.